

VINCZE TAMÁS

TEOLÓGUSHALLGATÓK DOKTORÁLÁSA
PEDAGÓGIÁBÓL A DEBRECENI EGYETEMEN 1949-IG

THE DOCTORAL STUDIES OF THEOLOGY STUDENTS AT THE UNIVERSITY OF DEBRECEN UNTIL 1949. Based on the minutes of the doctoral culminative exams at the Faculty of Arts of the University of Debrecen before 1949, the essay comes to the conclusion that numerous doctoral students in the Faculty of Arts between 1917–1949 completed their studies as students of the Faculty of Theology. It has been proven that it is not only a unique practice in Debrecen, but it is a continuation of an established practice in Kolozsvár. The author describes the practice in Kolozsvár and how it was adapted at the University of Debrecen. Based on some memoirs, the author shows that numerous significant representatives of Pedagogy started their careers as students of Theology.

A Debreceni Tudományegyetem bölcsészettudományi karának 1949 előtti doktori szigorlati jegyzőkönyveit végigtanulmányozva különös felfedezésre bukkanhatunk. Mivel a jegyzőkönyvekben minden disszerens esetben feltüntették azokat az intézményeket is, ahol a doktori szigorlatra jelentkezés alapfeltételeként megjelölt nyolc egyetemi szemesztert elvégezte, megállapíthattuk, hogy az 1917 és 1949 közötti időszak debreceni bölcsészdoktorai között szép számmal akadtak olyanok, akik az említett nyolc félévet a teológiai kar hallgatóiként teljesítették. Ezek a teológus előképzettségű jelöltek filozófiából vagy neveléstudományból nyújtottak be doktori disszertációt a bölcsészkarra. Ha megvizsgáljuk, hányan szigorlatoztak teológiai stúdiumok után pedagógiából 1949-ig, azt tapasztaljuk, hogy az összes pedagógus doktorandusz majdnem egyharmada közülük került ki. A jelzett időszakban összesen 114 fő tett pedagógiából doktori szigorlatot, közülük 46 fő főtárgyként, 68 fő pedig melléktárgyként választotta a pedagógiát.¹ A 114 neveléstudományi doktoráló közül 34 fő mondhatott magáénak teológus végzettséget vagy teológiai előtanulmányokat. Ez a neveléstudományból doktorálók 29%-át jelentette. (A 34 disszerens közül 15-en főtárgyként, 19-en pedig első vagy második melléktárgyként választották a pedagógiát.) Az, hogy Debrecenben több teológus is doktorált pedagógiából, nem speciálisan debreceni jelenség volt, igazából egy egykori kolozsvári bevett gyakorlat debreceni továbbéltetéséről, átvételéről van szó. Hogyan nézett ki az említett kolozsvári gyakorlat, hogyan alakult ki, milyen példákkal igazolható e gyakorlat megléte?

¹ Mudrák József mutatta ki, hogy az 1949-ig pedagógiából mint főtárgyból doktorálók 1 fő kivételével mind a filozófiát választották egyik melléktárgyukként. Így a két diszciplína szoros kapcsolata a doktori szigorlatokon is megmutatkozott. MUDRÁK JÓZSEF, *A Debreceni Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karának története (1914–1949)*, Debrecen, 2012, 128.

László (1907), Tankó Béla (1909), Varga Zsigmond (1911) és Makkai Sándor (1912) *folytatta a sort.*³ Ezt a felsorolást ki lehet egészíteni az 1912 után doktoráltakkal, pl. Imre Lajossal, aki 1913-ban tett doktori szigorlatot pedagógiából, vagy Tavasz Sándorral, aki 1915-ben doktorált filozófiából, ugyancsak a kolozsvári bölcsészkaron. Imre Lajos életében (aki egyébként a pedagógus Imre Sándor unokatestvére volt, s szintén a neveléstudomány művelőjévé vált) ez a pedagógiai doktori szigorlat örökösen fájó emlék maradt, mivel Schneller professzortól „rite” minősítést kapott a doktori cselekményre. Életrajzírója szerint a gyenge minősítés okát abban kell keresni, hogy Schneller neheztelt doktoranduszára, mivel az a doktori értekezés megírása előtt és közben nem konzultált vele, valamint azt a hibát is elkövette, hogy nem hivatkozott a dolgozatában a professzor munkáira (noha témája – *Az erkölcsi nevelés viszonya a valláshoz* – indokolta volna Schneller munkásságának alaposabb tanulmányozását).⁴ Makkai Sándor, a későbbi neves püspök-író és debreceni teológiaprofesszor szintén a pedagógiát választotta doktori szigorlata főtárgyául és disszertációja témájául. Választásának indokairól, motivációjáról így emlékezett meg *Szolgálatom* című, 1944-ben keletkezett „teológiai önéletrajzában”: „*A vallásos nevelés és tanítás kérdései már theologusdiák koromban élénken érdekeltek, pályamunkát is dolgoztam ki a katekhétika köréből s mint említettem, vasárnapi iskolai misszióban is vettem részt. Ekkor már [1912] körülbelül fél éve készültem a filozófiai doktorátusra [a „filozófiai” jelző itt a szó tágabb értelmében értendő, ezalatt bölcsészdoktorátust ért Makkai, V. T.], s Imre Lajos barátom biztatására, aki szintén doktorátusra készült, főtárgyamul a pedagógiát választottam. Professzorom, Schneller István, a személyiség pedagógiájának magyar úttörője és lelkes hirdetője volt. Értekezésem írását a nyáron, Enyeden kezdtem meg s az ott nyaraló Bartók Györggyel beszélgettem egyes részleteiről. »Bevezetés a személyiség pedagógiájába« címen tárgyaltam benne a nevelés értékelméleti megalapozását, a személyiségnek, mint a nevelés céljának alkatát, lényegét s a személyiség elvének a nevében [véltetően szerzői elírás, helyette értelemszerűen ennek kellene állnia: „a nevelésben”, V. T.], a növendékben és az önnevelésben való megnyilatkozását. [...] E munka közben ismerkedtem meg K. Raumer nagy pedagógiatörténetével, valamint Th. Ziegler és H. Weimer történeti összefoglalásaival. Elméleti készültségemet többek között E. Linde, R. Lehmann, Fr. Niebergall személyiség-pedagógiai műveinek, valamint O. Willmann nagy didaktikájának és Th. Ziegler neveléstanának áttanulmányozásával gyarapítottam.*”⁵ Makkai életében egyébként nem csak a tudományos pálya elindulásakor volt meghatározó a pedagógiai érdeklődés, tudjuk, a későbbi években is foglalkoztatták a nevelés kérdései, a 30-as években két olyan pedagógiai tárgyú műve is megjelent, amely nagy visszhangot váltott ki (*Magyar nevelés, magyar műveltség*, 1937, *Tudománnyal és fegyverrel*, 1939).

³ GAAL György, *Málnási Bartók György 1882–1970 = Akik jó bizonytságot nyertek, i. m.*, 145.

⁴ ADORJÁNI Zoltán, *Imre Lajos 1888–1974 = Akik jó bizonytságot nyertek, i. m.*, 243. (A tanulmány 25. sz. lábjegyzete is kiegészíti az I. L. doktori szigorlatával kapcsolatos információkat.)

⁵ MAKKAI Sándor, *Szolgálatom. Teológiai önéletrajz 1944*, Budapest, 1990, 43. (A mű 44–45. oldalán érdekes adalékokat találunk ahhoz, hogyan készült fel Makkai a doktori szigorlata melléktárgyaiból.)

Miután bemutattuk a kolozsvári teológia sajátos gyakorlatát, visszatérhetünk a kiinduló mondatunkhoz, amelyben feltételezésként fogalmazzuk meg, hogy a debreceni egyetemen ezt a kolozsvári gyakorlatot folytatták, vették át. A két intézmény közötti összekötő kapocs – s így e gyakorlat átplántálója – Tankó Béla volt, aki szintén teológushallgatóként ismerkedett meg a kolozsvári bölcsészkar filozófiaprofesszorával, Böhm Károssal, hogy utána egy életre elkötelezze magát e diszciplína művelése mellett. Tankó maga is az említett módon, teológiai tanulmányok birtokában szerzett bölcsészdoktorátust, *Nietzsche erkölcsi értékelése és a keresztyénség erkölcsi elvei* című dolgozatával 1909-ben. Tankó Béla debreceni professzorsága alatt került sor az első olyan – lelkészek által letett – doktori szigorlatokra, amelyeken fő- vagy melléktárgyként megjelent a pedagógia. (Varga Jenő és Bodnár Gábor szigorlata, 1917. március 12-én, ill. 1918. május 16-án.) Mitrovics professzor voltaképpen tehát már inkább csak a folytatója volt egy létező hagyománynak, s e hagyomány alapjait, kezdeteit a kolozsvári egyetemen kell keresni. Mitrovics esetében a 30-as években jelentek meg teológushallgatók olyan igényvel, hogy pedagógiából kívánnak doktorálni. Fónyad Imre Dezső nyitotta meg ezek sorát 1933-ban, majd őt követték Bucsay Mihály és Segesvári Lajos 1935-ben (igaz, ők csak melléktárgyként választották a pedagógiát), 1936-ban Kiss Tihamér és Csighy Sándor lelkészek doktoráltak pedagógiából (mindketten főként választották), 1938-ban Tomay Dezső, 1941-ben Tömöry Ödön szerzett hasonló előzmények után doktori címet a debreceni egyetemen pedagógiából. Rajtuk kívül – akik mindannyian reformátusok voltak – meg kell még említeni a Debrecenben pedagógiából doktorált evangélikus lelkészeket is, nevezetesen Pass Lászlót, Ottlyk Ernőt és Rezessy Zoltánt. (A két utóbbi már Mitrovics nyugdíjba vonulása után doktorált, abban a bizonyos „interregnum”- időszakban, amikor még Karácsony nem kapta meg a professzori kinevezését, és így Tankó Béla tartotta kézben ismét – egy féléven keresztül – a pedagógiai szigorlatokat.)

Ennek a kolozsvári gyakorlatnak az átvétele jól tükrözi azt a szándékot, amely már az egyetem alapításakor és az első bölcsészkar professzori gárda kinevezések megmutatkozott: az intézmény református szellemiségének biztosítását és a régi kálvinista hagyományok továbbélését. Ha megvizsgáljuk a bölcsészkar teológus végzettségű pedagógiai doktorainak további életútját, megállapíthatjuk, hogy nem hoztak szégyent az őket doktori címhez juttató egyetemre: volt, akiből a pedagógia és a pszichológia jeles művelője lett (Kiss Tihamér), bár nagyobb részük valamelyik teológiai diszciplínában tette le később a névjegyet (Ottlyk Ernő, Bucsay Mihály, Gyökössy Endre).